

Branislava Sušnik med paragvajskimi staroselci

ALEKSANDRA SAKSIDA

UVOD

Branislava Sušnik se je ob koncu druge svetovne vojne iz takratne Jugoslavije izselila v Južno Ameriko, najprej v Argentino, nato pa v Paragvaj, kjer je kar petinštirideset let predano raziskovala kulturne in zgodovinske razmere, ki so zaznamovale paragvajsko družbo in oblikovale nacionalno identiteto Paragvaja. Za raziskovalno delo so jo Paragvajci tudi nagradili. Ob sprejetju najvišjega priznanja Paragvaja, nacionalne znanstvene nagrade leta 1992, je po zapisu Irene Mislej (1998: 280) med drugim izjavila, da tudi ob tehnološkem razvoju »ne bi smeli pozabiti na humanistične vrednote v človeški skupnosti«. Za svoje ustvarjalne prispevke k oblikovanju paragvajske identitete je bila leta 1996 posthumno nagrajena še z najvišjim nacionalnim redom za zasluge Gran Oficial v Paragvaju.

Mlada slovenska intelektualka je v novo državo prišla z znanjem več jezikov, s temeljitim poznavanjem zgodovine in arheologije ter nekaj splošnega znanja o etnografiji, ki ga je izpopolnila najprej v Argentini, nato v Paragvaju. Možnosti za delo ni bilo veliko, a ji je več srečnih naključij v življenju, kot je bilo srečanje s humanistom Andrésom Barbero, odprlo možnosti za znanstveno delo, terensko raziskovanje in intelektualni razvoj. V tem pa je našla tudi svoj mir. S svojim delom je izstopala iz povprečja takratnih paragvajskih intelektualcev. Dogodki med drugo svetovno vojno in begunstvo so pustili močan pečat v njenem zasebnem življenju. Živela je samotarsko in razvila močne obrambne mehanizme v komunikaciji z ljudmi. Z izjemno voljo do študija se je toliko bolj posvetila znanstvenemu raziskovanju širokega spektra problematik: etnolingvistike, antropologije in arheologije. Življenje in delo slovenske raziskovalke sta oblikovala tako evropski kot ameriški strokovni svet. S svojimi deli je simbolno povezala dve celini, dve državi, Slovenijo in Paragvaj, ter tako postavila temelje za znanstveno sodelovanje raziskovalcev obeh držav. Po besedah zgodovinarke in njene dolgoletne sodelavke Adeline Pusineri (2015: 128) je Branislava Sušnik v Paragvaju intelektualno zaživela: »Lahko rečem, da je imela dve življenji, dve smrti, dva sveta, dve ločeni obdobji, evropsko in ameriško, na koncu pa paragvajsko.«

TERENSKÉ RAZISKAVE IN ZNANSTVENO DELO

Kot je zapisal paragvajski antropolog in njen prijatelj Miguel Chase-Sardi (1996), je znanstvenica vse terenske raziskave načrtovala vnaprej, vse pa je delala zelo hitro. Etnologinja Maja Rijavec (2000: 51–4) je ena izmed redkih raziskovalk iz Slovenije, ki je pregledala njeno dokumentacijo v muzeju v Asunciónu. Ugotovila je, da je Branislava Sušnik delala podrobne terenske zapiske. V majhne zvezke je na vsakem potovanju zapisovala vse splošne podatke, informatorje, podrobnosti, lingvistične podatke (besede, izgovarjavo, pomen v španščini), citate avtorjev, ki so se ukvarjali z določeno tematiko, in bibliografijo. Etnografske podatke si je zapisovala po točkah, liste papirja, na katere je zapisovala etnozgodovinske podatke, pa je spela s sponko, oštevilčila in razvrstila po etničnih skupinah. Podatke na teh listih je potem uporabila pri pisanju knjig. Vsakokrat, ko se je vrnila s terena, je podrobno popisala vse predmete, ki jih je prinesla s seboj, ter zapisala, kje jih je dobila in od kod izvirajo.

Kot ugotavlja Maja Rijavec, je metode raziskovanja razdelila na tri stopnje, in sicer na neposredno opazovanje, ki je vir vprašanj,

posredno opazovanje, ki poteka na podlagi vprašanj, in prek informatorjev. Informatorje je opredelila kot »splošne, izbrane in naključne«. Intervjuje pa je razvrstila v usmerjene, proste ali tematske pogovore in v komentarje o dogodkih; pisala je namreč neke vrste dnevnike. Govorila je o tehnikah pristopa in jih opredelila kot »odprte ali neposredne; geneološke; avtobiografije; tehnike lokalnih šeg in navad oziroma lokalnih tradicij; tehnike sociolingvistične domene«. Maja Rijavec še pravi, da je od študentov zahtevala, naj »odkrijejo izvor in raziščejo razvoj določenega problema oziroma kulturne prvine, se vrnejo na začetek, v preteklost in mu sledijo do aktualne oblike; vedno je bilo pomembno preštudirati proces od kod, kam, do kam« (2000: 45–7).

Branislava Sušnik, izjemno sposobna in drzna ženska z močnim in odločnim značajem, je dokazala, da je mogoče s trdno voljo veliko doseči tudi v moškem svetu, in to v državi, ki jo je zaznamoval diktatorski režim. S pridobitvijo državljskih pravic je postala prva antropologinja v Paragvaju, ki je raziskovala med staroselci na težko dostopnih območjih države, v sušnem Chacu in vlažnih subtropskih gozdovih. Za tisti čas je bil njen terenski raziskovalni pristop zelo sodoben. Njena glavna metoda raziskovanja je bila opazovanje z udeležbo, ki je temeljilo na večmesečnem življenju in delu v staroselski skupnosti. Kamorkoli je šla, ni bila zgolj opazovalka, ampak je skušala vzpostaviti osebno komunikacijo z ljudmi, se vključiti v njihov način življenja in se z njimi pogovarjati. S sodelovanjem v skupnosti je laže ločila med tem, kaj ljudje govorijo, in tem, kaj delajo. Zbirala je podatke o materialni, družbeni in duhovni kulturi ter spoznavala simbolne strukture njihove kulture in njihov pomen. V avtohtonem okolju je raziskovala domorodne jezike ter besedne in miselne vzorce. Tako je spoznavala tudi njihove poglede na življenje in navade. Vedno pa je z ljudmi najprej vzpostavila odnos zaupanja in spoštovanja, tudi zato so jo staroselci dobro sprejeli. Prav zaradi svojega odnosa do staroselcev ji je uspelo spoznati nekatere njihove svete skrivnosti, občutljive podrobnosti o obredih, torej prikazati skrivno življenje drugega.

Branislava Sušnik je spoznala, da jezik za staroselska ljudstva ni le preprosto orodje za ustno sporazumevanje, ampak predpostavlja tudi določeno družbeno vedenje, ki je nujno za sožitje v skupnosti. Za Branislavo Sušnik so pogovori ter vključevanje v delo in obredno življenje med domorodnimi skupnostmi univerzalne možnosti, s katerimi se lahko približamo človeku. Po njenem mnenju je treba proučevane ljudi, ki razkrivajo svoja življenja, obravnavati pravično in prijazno, zato se jim je vedno približala s spoštovanjem in etično odgovornostjo. Kot navaja Carlos Peris (2014: 51), je to tudi njen napotek vsem generacijam raziskovalcev, zgodovinarjev in antropologov, ki odhajajo na teren.

V svojih prvih raziskavah, v petdesetih letih 20. stoletja, je veliko pozornosti namenila tradicionalni totemski družbeni ureditvi, kozmologiji in mitologiji, pozneje, v šestdesetih letih, pa njihovi družbeni in miselni preobrazbi. Branislava Sušnik je govorila o medsebojnem vplivanju kultur in večkrat poudarila, da je mentalna struktura ključna za ohranitev kulturnih prvin v skupnosti ali pri posamezniku: »... vedno moraš razumeti mentalne procese, da lahko sploh razumeš neko kulturo« (Rijavec 2000: 47). Prepričana je bila, da lahko mentalne procese, razmišljanje drugega, razumemo le s poznavanjem jezika. Podrobno je raziskovala medsebojno vplivanje, odnos med jezikom in psihosocialno strukturo plemen iz treh različnih jezikovnih družin, ki so živela na območju Chaca (Sušnik 1998: 11–4). V delih večkrat poudarja, da je mentalna struktura, miselni svet ljudi, ključen za ohranitev kulture v skupnosti ali pri posamezniku, da sta mišljenje in čustvovanje tesno povezana z življenjem, delovanjem in vedenjem ljudi. To je značilno tudi za jezikoslovne in antropološke študije strukturalizma, ki so se razvile v istem času, ko je znanstvenica začela svoje raziskovalno delo. To potrdi z analizo jezikovne kulture lingvističnih družin gvajkuru, maskoj in zamuko (Sušnik 1998: 207–32). Svojo metodo etnolingvistične analize je izoblikovala na terenu. Odkrila je namreč, da se te družine razlikujejo po posebnih duševnih značilnostih svojih članov. Za skupnosti, ki govorijo gvajkuru, je značilno, da z govorjenjem pokažejo svoje vedenje, za tiste, ki govorijo maskoj, govoriti pomeni opisati dejanje, za člane Čamakoko in Ajoreo, ki govorijo zamuko, pa je govoriti enako kot opredeliti se, pokazati, kdo si. Miselne strukture za dejanja ali gibanje so tudi v jeziku zamuko oblikovane z razmeroma pomembnimi in zahtevnimi besedami, ki določajo pomen. Vendar pa obstaja odkrita želja po denominativni, indikativni in izjavni klasifikaciji, še ugotavlja Branislava Sušnik, torej po določanju besedne vrste v stavku, oblike glagola in vrste stavka. Za te govorce so značilne verbalna komunikativnost, odprtost in ekspresivnost. Slog govora narekujejo okoliščine sporočanja, uporabljajo pa vse od običajnih besed do preprostega govora in klepetanja, to pa je tudi vzorec tradicionalnega vedenja staroselcev. Avtohtoni prebivalci sicer pripadajo petim jezikovnim družinam: gvarani, maskoj, matak, zamuko in gvajkuru. Za razvrščanje avtohtonih etničnih skupin uradna politika in statistika Paragvaja uporabljata merilo jezikovnih družin, ki sta ga predlagala Miguel Chase-Sardi in Branislava Sušnik.

Svoje znanstveno delo je Branislava Sušnik sprva utemeljevala na načelih dunajske kulturnozgodovinske šole difuzionizma, torej teorije kulturnih plasti ali krogov. Pozneje je upoštevala tudi širša metodološka izhodišča evropskih teoretičnih razlag, na primer strukturalizem.

Po letu 1956 je sledila tudi sodobnim tokovom ameriške kulturne antropologije. Kljub novim metodologijam, se je vedno vračala k difuzionizmu, ki je upošteval tudi zgodovinsko razlago. V svojih delih je Sušnik poudarjala koncept »adaptivnega dinamizma«, prilagodljive socialne dinamike. Gre za nenehne družbene spremembe z uvajanjem novih kulturnih elementov ter s tem za prilagajanje posameznika različnim situacijam. Ob tem je ugotovila, da so zunanji vplivi in notranje prilagoditve neločljivo povezani. Tako ji je uspelo bogato kulturno in družbeno raznolikost Chaca sistematično opredeliti in definirati. Hkrati je opozorila, da ima vsa ta pestrost korenine že v prazgodovini, torej na spremembe skozi čas. Koncept adaptivnega dinamizma, odprtost do sprejemanja novih kulturnih elementov in spreminjanja odnosov v družbi, je v novi obliki sicer aktualen še danes.

Branislava Sušnik človeka razume kot dejavnega subjekta sprememb. Govori o vplivu »psihomentalnega značaja« človeka na kulturo in obratno, o vplivu kulture na njegov duševni in duhovni razvoj, kar priča o poznavanju ameriške kulturnoantropološke šole Franza Boasa in njegovih učencev, tako imenovanih osebnotnih študij oziroma *personality studies*, študij kulture v povezavi z osebnostjo in psihologijo. Pomembno vlogo pripiše tudi zunanjim dejavnikom, gospodarskim razmeram, demografiji in ekologiji. Ugotavlja, da se s prilagajanjem družbe na nove kulturne razmere spreminjata tudi jezik in proces mišljenja (Chase-Sardi 1996). Jezik je zanjo »nosilec človeške kulture« (Debeljak 1975: 300). Zanima jo skozi prizmo govornega izražanja domorodnih ljudstev, njihovega načina posredovanja idej, vsakdanjega človekovega vedenja, mitologije, mentalitete ter miselnih predstav o sebi in družbi. Njene razlage predstavnega sveta (miselnosti) in načina življenja staroselcev so izhajale iz lingvističnih analiz. Prepričana je bila, da z znanjem novega jezika deloma osvojimo tudi nov način razmišljanja. Zagovarjala je tezo, da se je s študijem jezika mogoče vživeti v sočloveka ter bolje razumeti njegovo kulturo in družbo. V svojih študijah je pokazala na tesno soodvisnost jezika, kulture in družbe ter na to, da je naše razumevanje stvarnosti omejeno in določeno z jezikom. Branislava Sušnik (1998: 207–8) pojasni, da je proces poimenovanja stvari lingvistični dejavnik, ki se prepleta s »psihomentalno strukturo« določene etnične skupine. Šele ko ga je ta duševno in umsko sprejela, so se začele družbene in kulturne spremembe. Trdila je, da so »jezikovni, kulturni in družbeni elementi vedno med seboj povezani in šele skupaj določajo etnično skupino«. Pojasni tudi, da imajo vse staroselske skupine svoj tradicionalni kulturni značaj, ki je kulturno podedovan, in prav ta določa njihovo družbeno in kulturno življenje (Mislej 1998: 277). Ob tem poudarja,

da so materialna, socialna in duhovna kultura med seboj povezane in jih ni dobro preostro ločevati, saj je celotna kultura proizvod duha. V tem sledi stališčem predstavnikov difuzionizma, etnologov Oswalda Menghina in Wilhelma Schmidta.

Misliti, govoriti, delati – to so po njenih besedah trije elementi, ki nas pripeljejo k bistvu človeka kot naravnega in ustvarjalnega bitja. Človek namreč svoje družbeno okolje vzpostavlja tudi z besedami. Besede pomenijo in zahtevajo določeno vedenje, način obnašanja v družbi, ki je pomemben za sobivanje v skupnosti. Branislava Sušnik še nakaže, da sta za uspešno življenje v skupnosti potrebna izmenjava idej in sporočil ter sodelovanje. Podobno kot francoski antropolog Claude Lévi-Strauss trdi, da niso pomembne stvari, materialno, ampak odnosi med ljudmi. Sorodstveni sistemi in socialno življenje družine, tabu in totemizem, sistem verovanj in praks, struktura mita, to so teme, ki sta jih oba raziskovala. Slovenska znanstvenica pa se je lotila tudi do takrat v znanosti malo obdelanih tematik, kot so čustva v povezavi s simboli in etičnimi zakoni družbe. Z identiteto kolektivnega je povezala vrednote, ideale in prakse skupnosti. Branislava Sušnik ugotavlja, da so staroselci svoje vrednote pojasnjevali z mitološkimi zgodbami, ob »mitičnem pojmovanju, da sta človek in žival prijatelja« (1959: 199), da sodelujeta in si pomagata. Nadaljuje, da je žival je za staroselca »bistvena življenjska vrednota« in pomembno bitje v središču mitičnega življenja. Je tudi simbol družbene ureditve in predstavnega sveta. Ob tem še pojasni, da sta solidarnost in sožitje za staroselca temeljni vrednoti, ki pomagata pri izogibanju nesrečam in bolečim sporom v skupnosti. V družbi, kjer vlada solidarnost, je kolektivna zavest močnejša od individualne. Da se posameznik čuti povezanega z družbo, so potrebne vezi. Antropologinja nam pokaže, da ljudi ne povezujejo samo skupna prepričanja, verovanja in obredi, ampak tudi delitev dela v skupnosti. Skozi to delitev se posameznik zave, da je odvisen od družbe in njenih pravil. Ta določajo pravice in dolžnosti članov skupnosti. V svojih terenskih raziskavah je Branislava Sušnik proučevala tudi moralno odgovornost posameznika v skupnosti, kaj pomeni dobro in kaj slabo vedenje, kakšni občutki so povezani s kršenjem pravil in kakšne so posledice.

Po njenih ugotovitvah identiteta staroselcev temelji na treh stebrih; to so govor, jezik in zemlja. Dobro življenje zagotavljajo kolektivna lastnina, sobivanje z naravo, družbena odgovornost in konsenz v skupnosti. V tem pogledu se približuje najsodobnejšim postrazvojnimi teorijam dobrega življenja ali *buen vivir*. Koncept *buen vivir* govori o blaginji in sobivanju v harmoniji z drugimi ljudmi ter med ljudmi in naravo. Pri tem je pomembna povezanost kolektiva in posameznika v

skupnosti. To pa so tudi pomembne vrednote staroselcev. Pri *buen vivir* gre za vizijo o alternativni prihodnosti, ki poziva k novi etiki, k ekološko uravnoteženemu življenju ob spoštovanju kulture in demokrati- zacije družbe. Začela se je razvijati sredi 20. stoletja. Njen vodilni zago- vornik je urugvajski raziskovalec in ekolog Eduardo Gudynas (2011: 441–7). To idejo lahko razumemo tudi kot kritiko razvoja, ki zahteva nenehno pospeševanje gospodarske rasti, in kot opozorilo, da imajo trenutni razvojni modeli svoje meje. Gudynas pojasnjuje, da je *buen vi- vir* filozofija, ki se hitro širi po južnoameriških državah,¹ v zadnjih letih pa se uveljavlja tudi v Evropi. V Španiji npr. govorijo o bolj humanem kapitalizmu, o pravičnejši preureditvi gospodarskih odnosov.

Ko je bila Branislava Sušnik na odpravah v Chacu v Paragvaju, je tam živelo dvajset tisoč staroselcev. Med njimi so bila ljudstva, ki še niso imela stikov z belci. Zapiše, da lahko pri skoraj vseh »najde- mo kako primitivno vejo, ki se vedno upira direktnemu stiku z belim okrožjem, to so tako imenovane gozdne tolderije« (1953b: 116–7). Besedo *tolderija* uporabi za preprosto staroselsko naselje.

Tudi sicer so antropologi, v tistem času zlasti iz zahodne Evro- pe in Severne Amerike, raziskovali predvsem na območju Andov in Amazonije, manj pogosto pa v Chacu. Med študijskimi potovanji je Branislava Sušnik najprej poiskala stik s šamani. Kot je pojasnila, so ji pri terenskem delu pogosto odpirali razumevanje v miselni svet staroselskih skupnosti. Zanje so bili ti »magi« posredniki med sku- pnostjo in nadnaravnimi silami. Pomagali so ji razumeti »versko in mitološko vsebino« kozmološke razlage avtohtonih prebivalcev, kar jo je predvsem zanimalo. Najprej pa si je morala pridobiti njihovo za- upanje, zato se je preizkusila tudi v šamanskem postu. Udeležila se je obreda, med katerim so ji med »pogovorom« z umrlimi gvaranijskimi predniki poiskali novo identiteto. Dali so ji ime »*Flor del dios Tupa*« ali roža najvišjega boga stvarnika Tupā. Kot je povedala, je bil obred zelo ganljiv (Debeljak 1975: 301).

Ob vrnitvi v Asunción se je analize zbranega gradiva lotila z ve- likim študijskim nemirom in spoštovanjem, saj je pisala o tematikah, ki so bile za staroselce »svete«, torej sakralnega značaja. Za paragvajske in druge latinskoameriške raziskovalce so strokovna dela Branislave Su- šnik postala temeljno antropološko in etnolingvistično gradivo. Njene podrobne analize so neizčrpen vir podatkov o staroselskih jezikih, mi- tih, zgodovini in kulturah tega območja. Za številne znanstvenike je slovenska znanstvenica pionirka v raziskovanju življenja staroselcev

---

1 Koncept *buen vivir*, *vida buena* ali podobno so v zadnjem obdobju nekatere južnoamer- iške države vključile v ustavo, npr. Ekvador leta 2008, Bolivija leta 2009 itd.

številnih etničnih skupin Paragvaja, zlasti njegovega zahodnega dela, Chaca. S svojim delom se je postavila ob bok svetovno priznanim etnologom in antropologom svojega časa, kot sta Alfred Métraux in Julian H. Steward. V več objavljenih prispevkih zasledimo podatek, da je njeno najpomembnejše delo prav razprava o hitrih kulturnih spremembah med Čamakoki (Sušnik 1969).

Nekateri raziskovalci, med njimi Jorge Eremites de Oliveira (2007: 96), trdijo, da je pri raziskovanju etničnih skupin v Paragvaju »preseгла avtorje«, ki so do takrat pisali o prvotnih prebivalcih, saj je proučevala zgodovinske vire ter sledila stikom ameriških ljudstev in posledično procesom etničnega združevanja in razseljevanja prebivalstva, etnogenezi ter spremembam v vsakdanjem življenju. Pripíšejo ji tudi neprecenljivo vlogo pri ohranjanju ogroženih vernakularnih jezikov. Drugi poudarjajo, da je bil njen znanstveni slog težko razumljiv in z akademskega vidika neobičajen. Kdo so bili vzorniki Branislave Sušnik in iz katere literature je črpala znanje, veliko povedo knjige, ki so ostale v njeni pisarni, nekakšna osebna knjižnica. Maja Rijavec (2000: 75) je ugotovila, da je imela predvsem zgodovinske in sociološke knjige, pa tudi strokovna dela o izobraževanju in muzejskem delu. Na policah je imela tudi literaturo o filozofiji razumevanja in mišljenja, o duhovnosti, knjige o etnobotaniki in različnih etnoloških temah, od teoretičnih do praktičnih priročnikov. Po računih, ki jih je hranila, vidimo, da je kupovala tudi knjige s področja antropologije, arheologije in religije. Tudi slovenske strokovne literature je bilo precej, saj jo je od leta 1991 redno prejemala iz Slovenije, v zameno pa je pošiljala svoja dela.

STAROSELCI ČAMAKOKO

Na severu Paragvaja, v kraju Bahía Negra, je pri staroselcih Čamakoko slovenska znanstvenica prvič raziskovala leta 1956, nato še leta 1968. Po vrnitvi s štirimesečnega terena je leta 1957 nastalo delo *Miti in legende Čamakokov*, hkrati pa je muzej obogatila z novim etnografskim gradivom in arheološkimi najdbami, ki jih je prinesla v Asunción. Na tem terenu je s snemalnikom Minifon posnela trideset mitoloških zapisov o nastanku sveta in formacij totemskih klanov staroselske skupnosti Enkset. Kot pričevalka zgodovinskega trenutka je posnela tudi ogromno zbirko pomembnih in skoraj edinstvenih dokumentarnih fotografij. Na več fotografijah je bila tudi sama, saj je pri fotografiranju uporabila samosprožilec. V državi, kjer je bilo še sredi 20. stoletja pisne in materialne zapuščine prvotnih prebivalcev malo, je Branislavi

Sušnik uspelo ujeti podobe in ohraniti zapise številnih pripovedi ljudi o vsakdanjem življenju in verovanju staroselcev, ter vse to znanstveno razložiti, kar jo uvršča med pomembne raziskovalce ameriških kultur. V njenih zapisih o preteklosti, ohranjeni v ustnem izročilu, tako lahko spoznavamo avtohtono misel, na fotografijah pa posebne trenutke v njihovi zgodovini. V njenih delih lahko odkrivamo tudi ostanke staroselskih kultur, ki jim grozi izumrtje.

Na tem območju, kjer so imeli avtohtoni prebivalci najintenzivnejše stike z nacionalnim prebivalstvom, je Branislava Sušnik proučevala, kako se je ljudstvo Čamakokov prilagodilo novemu kulturnemu okolju. Ko govori o konceptu nenehnega prilagajanja stvarnosti, izpostavlja tudi spreminjanje identitete. Identiteta je po njenih besedah mentalno stanje in je povezana z interakcijo ljudi, z neposrednim doživljanjem drugega.

Ko se je desetletje po prvem terenu, leta 1968, k njim vrnila, je naletela na veliko sprememb. Zaradi vpliva delovanja severnoameriških misijonarjev se je bistveno spremenil tradicionalni način življenja staroselcev Čamakoko. V naselju je bilo veliko težav zaradi slabega zdravja ljudi, zdravil pa niso imeli. Koncept in funkcija starodavnega nomadskega lovca ter njegov način življenja sta začela postopoma izginjati. Takratni glavni informator Branislave Sušnik, šaman Aita, se je spreobrnil v krščanstvo, postal pomožni protestantski duhovnik in se naselil v severnoameriškem misijonu »*New Tribes Mission*« (Terčelj, Pusineri 2007).

Leta 1969 je Branislava Sušnik napisala delo *Čamakoki, kulturne spremembe (Chamacocos I. Cambio cultural)*, ki ga je poslala v oceno tudi Niku Kuretu, svojemu nekdanjemu gimnazijskemu profesorju v Ljubljani. Ta je v recenziji knjige leta 1974 o njenem delu o staroselcih Čamakoko zapisal, da gre za »napeto branje, ki razkriva njeno globoko poznavanje življenja in psihe Čamakoko« (Kuret 1974: 252). Tudi sama je razmišljala, da je besedilo o Čamakokih njeno do tedaj »najboljše delo z ogromno novimi izsledki« (Debeljak 1958: 323). V pismu Debeljaku je leta 1975 o svojih študijah zapisala: »V svojih znanstvenih delih stremim prav za tem, da bi mogla z etično odgovornostjo približati te probleme – s primeri iz življenja indijanskih skupin – vsem tistim intelektualcem, ki spoštujejo človeka v njegovem celotnem bitju in žitju« (Debeljak 1975: 302). Konec leta 1989 je Branislava Sušnik spet odšla v najsevernejše naselje ob reki Paragvaj, Bahía Negra, na zadnje terensko potovanje, da bi prevzela arheološki material. S sodelavko in tajnico muzeja Adelino Pusineri sta takrat obiskali skupnost Čamakoko.

Čeprav so Čamakoki pri svojem delu uporabljali preprosto tehnologijo, so imeli zapleteno dualno družbeno zgradbo, za lovske

skupnosti zelo neobičajne patrilinearne totemske klane, iniciacijske rituale in s tem povezane mitološke zgodbe. Totemistična zavest Čamakokov se je ohranila v iniciacijskem obredu ali obredu prehoda iz enega obdobja v drugo, ki prinaša nov status, pravice in dolžnosti. Inicijacija pomeni tudi prelom s preteklostjo in vabilo v prihodnost, vnovično rojstvo. Iniciacijski obred je temelj mita, preizkus poguma, dokaz moškosti in utrjevanje identitete. Takrat mladi vstopijo v družbo odraslih. Mlade Čamakoke so torej z iniciacijskim obredom uvedli v veliko mistično skrivnost o pramateri boginji Ešnuwarti in svetem poboju duhov anabsoro ter jim pojasnili pomen kazni, usodne »palice ravnotežja«, ki jo nosi zli polbog Nemur. Ta simbolizira kaznovanje kolektivnega zla, družbenih in moralnih kršitev znotraj skupnosti. Ohranili so še nekatera totemska družbena pravila in obredne predpise mitoloških prednikov. Starejši so mlade seznanili tudi z moralnim pomenom tabujev in pravili družbe (Sušnik 1959: 199).

Branislavo Sušnik, ki je lahko celo vstopila v iniciacijske obrede moških, so Čamakoki vključili v svojo totemsko kulturo. Pojasnili so ji, da je njen totemski prednik mravljinčar. Totem je ime skupnosti in posameznika, je klasifikacijska koda, ki opredeli vlogo in odgovornost članov, hkrati pa je simbol za enotnost klana. Socialni klani so povezani s totemizmom. Ime praviloma dobijo po živali in njenih značilnostih, po katerih se ravna in se z njimi simbolno identificirajo.

Branislava Sušnik ritual razume kot obliko komunikacije s svetim. Ob obredih se lahko udeleženci vsakokrat srečajo s svetim časom, kot so ga poznali že njihovi predniki. Čas ima različno intenziteto, kroži in se obnavlja z miti, ki jih ljudje vključijo v obrede. Obredi, tako Mircea Eliade (1987: 68–70), urejajo razmerje med svetim in posvetnim. Ljudi spomnijo na pravice in dolžnosti, ki jim jih družba podeli. Človek kot svobodno bitje živi v določenem okolju s specifičnim podnebjem in letnimi časi ter v družbenem okolju, ki mu postavlja okvir z vsemi pravicami, navadami, obveznostmi in prepovedmi. In zakaj se ljudje zatekajo k obredom? Francoski sociolog in filozof Jean Cazeneuve (1986: 32–3) razmišlja, da je bil človek preplašen, ker je samega sebe doživljal kot skrivnost, morda razklan med željo in pravili, po drugi strani pa ga je vznemirjala skušnjava, da bi bil močnejši od pravil. Norveški antropolog Thomas Hylland Eriksen (2001: 216) pa pojasnjuje, da je za sodobno antropologijo eden izmed prevladujočih pogledov na ritual ta, da legitimizira moč in je zato pomembno orodje ideologije, hkrati pa sodelujočim omogoča globoko čustveno izkušnjo. Skozi rituale lahko ljudje razmišljajo tudi o svoji družbi in lastni vlogi v njej.

Branislavo Sušnik je zanimalo osnovno vprašanje identitete: kaj pomeni biti Čamakoko kot posameznik in kot član skupnosti. Ugotavlja, da je za Čamakoke »znati se zabavati enako pomembno kot vedeti, kako živeti« (1995: 11). Med Čamakoki je zbrala več kot 120 mitov in legend, ki so jih pripovedovali starejši in mlajši, čistokrvni in mešani člani rodu Čamakoko. Uresničitev besed in posledično izbira dejanj ter ustrezno vedenje so pomembne vrednote Čamakokov, pravi Branislava Sušnik. Proučevala je njihovo etiko in logiko vsakdanjega življenja ter njihovo povezanost z naravnim in nadnaravnim okoljem. Zanimal jo je tudi odgovor prvotnih prebivalcev, kako preživeti v svetu, ki ga zaznamuje razkorak med naravo in kulturo. Miti so pomemben del življenja staroselcev. Skozi mite pojasni »eksistencialni strah« Čamakokov, da ne bodo preživeli kot pleme, če ne bodo solidarni ter če pri tem ne bodo krepili skupnih vrednot, spoštovali običajev in besede prednikov (1984–1985: 70–1). Še v petdesetih letih 20. stoletja so predvsem starejši pogosto svarili, da bo pleme doletela nesreča, če člani ne bodo spoštovali pravil in skupnih zavez.

V tradicionalni družbi Čamakokov je imel šaman pomembno vlogo. Bil je močna osebnost, ki je združevala (povezovala) kolektivne in individualne vrednote skupnosti. Šaman je imel magične sposobnosti, lahko je obvaroval skupnost pred nesrečo, ozdravljaval bolezni in prispeval k dobri letini. Branislava Sušnik je opazila, da se prebivalci Chaca dobro »zavedajo svoje odvisnosti od narave in tudi dejstva, da lahko preživijo le, če ohranijo ravnovesje z gospodarji narave« (1984–1985: 116–7). Ko je narava s svojimi darovi zagotavljala preživetje, so se ljudje dobro počutili. Verjeli pa so, da obstajajo tudi nepredvidljive in maščevalne sile, pred katerimi so se počutili nemočne. Prav v tem mentalnem kontekstu je imel šaman pomembno vlogo, pravi Branislava Sušnik. Bojevati se je moral proti zlim duhovom, ki so prinašali nesreče in bolezni. V skupnosti so vsi pričakovali, da bodo šamani s svojo močjo obvladali zle sile in ljudem zagotovili blaginjo. Čamakoki so šamane razvrstili v več razredov, odvisno od tega, kako dobro so se sporazumevali z nadnaravnimi bitji in silami (1984–1985: 122–6).

Ko je Branislava Sušnik Čamakoke drugič obiskala v kraju Puerto Diana, niso več poznali kategorije velikega šamana, ki je imel magične moči in je lahko komuniciral z dušami mrtvih šamanov. Prav tako niso več poslušali nasvetov »ptičev pomočnikov« in zvočka gore v njihovi notranjosti. Zgodila se je še ena sprememba sveta, svet Čamakokov je postal podoben svetu belega človeka. Z utišanjem šamanov *konsaxa*, iskalcev duš, in pomanjkanjem spodbud, da bi se mladi odločili za šamana, je ta lik počasi začel izgubljati zaupanje

Čamakokov. Imeli so jih za lažnivce. Znanstvenica je opazila naraščanje nezaupanja v šamane, razkroj stare strukture družbe in vzporedno smešnje mitičnega obreda anabsoro, ki je imel religiozni značaj (1995: 217–8).

V značilnostih, ki jih Branislava Sušnik navaja za šamane pri Čamakokih, najdemo podobnosti in stične točke pri vseh kulturah: šamani vidijo nevidno, znajo se sporazumevati z duhovi in vzpostaviti stik z nezemeljskim svetom, sposobni so prepoznati zlo in se proti njemu bojevati. Ljudem prinašajo sporočila mrtvih duš in jim s tem približujejo svet mrtvih, zmanjšujejo razdalje med sanjami, domišljijo in resničnim svetom ter posredujejo med ljudmi in nadnaravnimi bitji. Z raziskovanjem šamanizma pri Čamakokih je Branislava Sušnik prišla do podobnega sklepa kot njej sodobni avtorji, ki so trdili, da je jedro šamanizma tehnika transa, spremenjenega stanja zavesti, v katerem šaman vzpostavi stik z drugimi svetovi. Eden izmed vodilnih raziskovalcev šamanizma druge polovice 20. stoletja, Mircea Eliade, ta religiozni fenomen opredeli kot tehniko ekstaze in pojasnjuje, da šaman usmerja versko življenje v skupnosti in varuje človekovo dušo. »Šaman je velik poznavalec človekove duše, samo on jo vidi, pozna njeno obliko in usodo« (1964: 8). Slovenski etnolog in kulturni antropolog Zmago Šmitek, ki povzema ameriškega kliničnega psihologa Richarda Nolla, pravi, da je »bistvo šamanizma kultivacija vizije« (2011: 204). Ugotavlja še, da šamani doživljajo svoje seanse z občutki, da letijo po zraku in v oblakih premagujejo svoje nasprotnike, da duše umrlih vodijo na oni svet, se pogovarjajo z dušami prednikov oziroma se vzpenjajo ali spuščajo po »svetovnem drevesu«, ki lahko predstavlja bodisi Rimsko cesto ali vertikalno sveta (*axis mundi*). Slovenski filozof in sociolog Igor Škamperle pojasni, da šaman v celoti nadzira izkušnjo ekstaze, pogosto ima poudarjen smisel za razumevanje, samodisciplino in telesni nadzor, ki ga spremljata odgovornost in namen akcije oziroma doživete izkušnje v korist skupnosti. V obredu vedno izgubi svojo podobo jaza in doživi drugačno stanje bivanja. Poseben status šamanu podeli skupnost in mu s tem prizna izjemne, magične sposobnosti. »Njegova naloga je skrb za zdravje, uspešen lov in z njim povezano preživetje kolektiva, upravljanje z duhovi, ognjem in obramba pred uroki. Toda šamani so le izbrani posamezniki.« (2006: 16) Duhovna svoboda šamanu omogoči, da se giblje do ostrih robov in pogleduje čeznje, v nebo ali podzemlje, kjer pridobi moč tamkajšnjih duhov, pravi Škamperle in doda, da ga upravljanje duhov, dostop do izjemnih moči, ki pripadajo duhovom, dela za izbranega, a hkrati šibkega in ranljivega.

Branislava Sušnik je prav zaradi lastne izkušnje ob srečanju z novim okoljem dobro razumela, kakšne stiske so doživljali staroselci po stalni naselitvi belcev. Tudi sama je bila priča številnim spremembam v načinu življenja staroselcev. Kljub emocionalni povezanosti z domovino kot prostorom, kjer je preživela mladost, se je morala prilagoditi novemu prostoru, ljudem in odnosom. Proces lastne resocializacije je doživljala z veliko bolečino. Trde vojaške diktature paragvajskega predsednika Alfreda Stroessnerja osebno ni sprejemala in se nikoli ni povsem družbeno socializirala. Vključila se je v različne vloge novega družbenega okolja, se z novo kulturo ves čas dodobra seznanjala in nazadnje ostala v državi na drugi celini, ob tem pa je ves čas hrepenela po domu. Paragvaj je bil zanjo nova izkušnja in bilo se ji je težko prilagoditi. »V meni je prevladovala tendenca k družbeni marginalizaciji« (Mislej 1998: 276). Počutila se je kot izjema, kot tujka; živel je na svoj način, delala in živel je za znanost. Večkrat je poudarila, da se je najbolje počutila med staroselci.

V njeni življenjski zgodbi in procesu resocializacije imajo pomembno vlogo njeno terensko delo in njeni metodološki pristopi v stikih z informatorji. Da je kljub brezbriznosti uradnih ustanov v prvih letih terenskega raziskovanja zdržala, ji je pomagalo privzgojeno uporništvu proti vsemu, kar je »moraš in ne smeš« (Debeljak 1958: 300).

V vsakem obdobju človeškega življenja neizogibno prihaja do novega usklajevanja človeka z družbo, ugotavlja Stane Južnič (1989: 59–60). To opredeli kot resocializacijo ali ponovno socializacijo, ki jo razume tudi kot usklajevanje z drugo družbo ali kulturo, v katero človek ni bil rojen. Za sociologinjo in raziskovalko migracij Marino Lukšič Hacin procesi resocializacije potekajo pod »tihim« pritiskom okolja, ki posameznika »vsrka« in preoblikuje. Poudarja, da ti »procesi niso rezultat racionalne odločitve posameznika, ampak produkt vsiljenih, nešteto krat nezavednih procesov, v katere je posameznik ujet« (1995: 102–5). Po njenih ugotovitvah se akulturacija pokriva »s specifičnimi resocializacijskimi procesi na nivoju posameznika, do katerih pride ob kulturnem stiku pa tudi npr. ob selitvah posameznika iz ene kulture v drugo«. Akulturacijski vidik je tako po njenem mnenju ena od pojavnih oblik resocializacijskih procesov. Akulturacijski procesi so v vse bolj povezanem in med seboj odvisnem svetu prej pravilo kot izjema, kot pojasnjuje Stane Južnič, ki meni, da je »akulturiran tisti posameznik, ki je sprejel tuje vrednote in tuje kulturne vzorce«. To se je najbolj pokazalo pri koloniziranih ali drugače podrejenih ljudstvih, zato Južnič akulturacijo razume tudi kot vrsto ponovne socializacije. Kot še

pojasnjuje, družba in kultura sicer »posameznika oblikujeta v skladu s stanjem družbenih odnosov in kulturnih norm v njej« (1989: 71–2).

Paragvajski staroselci so bili ob začetku španskega osvajalskega pohoda znani kot živahni bojevniki, iskanci boljše zemlje in lovci. A jim v teh vlogah ni uspelo preživeti, čeprav so verjeli, da jim lahko pomagajo šamani s svojimi obredi. Čamakoki so začeli doživljati velike spremembe v obdobju evangelizacije. S prihodom belcev med prvotne prebivalce so se po ugotovitvah Branislave Sušnik pospešili procesi akulturacije (1998: 230–1). Posledice procesa akulturacije so se najbolj pokazale v izginjanju jezikov staroselskih ljudstev in verovanj ter spremembah v organizaciji družbe. Začeli so izginjati tradicionalni koncepti življenja v skupnosti ter družbene in duhovne vrednote. Zanje delo ni bil več le lov, ampak so se prilagodili novim vrstam in načinu dela, ki so ga uveljavili belci. Branislava Sušnik še pojasni, da so staroselci zaradi vpliva krščanstva začeli spreminjati tudi svoja verovanja in sistem vrednot (1984–1985: 73). Čeprav je vera Čamakokov nekoliko podobna zemljepisno in kulturno bližnjim ljudstvom Ajoreo, Nivakle in Kaduve, se po svoji zapletenosti in edinstvenosti razlikuje od verovanj drugih staroselcev v Chacu. Ameriški profesor zgodovine religij Lawrence E. Sullivan (2002: 255–6) pojasnjuje, da je jedro njihovega verskega premišljevanja razlika med smrtjo in življenjem. Njihov ontološki sistem temelji na nasprotjih, npr. življenje in smrt, močan in šibek, zlo in dobro, to pa je tudi temelj sistema moči in tabujev. Razlaganje pomena smrti in življenja, simbolični prenos pogleda na svet, ki ga pripisujejo naravni, družbeni, moralni in verski izkušnji, pripelje do mitologije.

Ko se je Branislava Sušnik drugič vrnila med Čamakoke, je ugotovila, da so mladi pod vplivom evangeličanov glavne obrede zamenjali s preprostim klovnovstvom in da se stari miti spreminjajo v folkloro. Tako so ohranili nekaj starega in se hkrati prilagodili novemu. S tem so zadostili etnocentrični usmeritvi ter upravičili nove družbene in kulturne vzorce svojega vedenja. Starejši niso več želeli učiti mlajših, s tem pa so utišali družbeno in versko vlogo velike pramatere Ešnuwarte in moralni pomen tabujev. Preživeli so le nekateri spomini o izgubljenih obredih in mladina je stare običaje pojasnjevala z novimi besedami iz Biblije. Njihova vera in obredi so se zlili s krščanskimi.

Branislava Sušnik je opazila proces kolektivne izgube spomina, spretno in preprosto prilagoditev Čamakokov. Številne stare legende, ki so bile sestavni del učenja o družbi in njeni morali, so izgubile svoj pomen. Ostale so le še dober razlog za zabavo v deževnem obdobju ali v dnevih brez dela. Mladi so o običajih svojih dedov govorili prezirljivo. Za njihovo preživetje je postalo pomembno le to, da prevzamejo enake običaje, kot jih imajo beli tujci, hkrati pa tudi božjo besedo tujcev.

Otroci, ki so se rodili pokristjanjenim Čamakokom, so bili kulturno še bolj oddaljeni od starega psihomentalnega vzorca o preživetju potomstva klana. Če je kdo od starejših spoštoval kak star običaj, npr. tabu do mesa, so mladi uporabili staro značilnost Čamakokov, to je učinkovito igro posmehljivih in provokativnih besed. Po besedah Branislave Sušnik tako na ustih otrok ni manjkalo slabšalnih besed, ko so se pogovarjali s starši. Mladi so večkrat javno pokazali, da ne odobravajo starih legend, in so se jim pogosto posmehovali. A tudi starejši so pozabili na tradicijo. Ker niso več imeli izkušenj, starih institucij in družbenih mehanizmov, ki so bili temelj njihovega življenja, so začeli opuščati prenašanje mitološke tradicije. Namesto tega so nastajale zabavne zgodbe, drugačne od resničnosti, ki so ponujale prostor individualnim interpretacijam. Prepričani so bili, da so stare stvari negativne ter da jih sodobna civilizacija in evangelij obsojata. Med njimi so kraja hrane, lenarjenje, veliki obredi in zabave, prošnje mitičnemu gorskemu bitju *Xoxit*, da jim nameni dobro usodo ali ugoden izid tekmovanja za ugled v skupnosti. Zaradi izgube spomina in sprejemanja druge kulture so se tudi starejši izneverili izvorni tradiciji. Starih družbenih mehanizmov, ki bi prenašali mitološko tradicijo, ni bilo več. S tem pa ni bilo nikogar, ki bi ljudem pokazal, kako naj živijo in se vedejo.

Branislava Sušnik ugotavlja, da so »civilizirani« in pokristjanjeni Čamakoki postali prilagodljivi, prevzeli so uporabno moralo. Sodobni Čamakoko po njenih ugotovitvah ni več preračunljiv bojevitež, ampak se kaže kot miren in tih. Staro tradicijo so upoštevali le pri delitvi na klane. Ohranili so tudi tradicionalno nasprotje Čamakokov med upornimi mladimi in nezaupljivimi starejšimi. Zvest odsev tega nasprotja so tudi številni tabuji o hrani, ki so bremenili mlade. Da bi preprečili lakoto, so imeli starejši in poročeni moški z enim ali dvema otrokoma monopol nad mesom. Lakota je bila temeljna težava Čamakokov, ki je narekovala poroke med starejšimi moškimi in mladimi dekleti, in sicer na podlagi klanovske delitve. Poročni sistem je omogočil tudi izogibanje nenehnim spopadom, krepitev zaveznitva in preračunljiv bogastva. Branislava Sušnik je pri tej opredelitvi vzorca porok med mladimi in starejšimi sledila nemško-brazilskega etnologu Herbertu Baldusu. Zaradi večnega nasprotja in želje po preživetju so se uporne skupine mladih odcepile in ustvarile svoje skupnosti, ki pa so z manjšimi spremembami prevzele enak nabor prepričanj in verovanj (Sušnik 1995: 10–5).

Branislava Sušnik se glede posameznih vprašanj v življenju staroselcev, npr. porok, ni strinjala s paragvajskim antropologom Leónom Cadoganom. Zanj je »paragvajska folklor« slikovit amalgam, v katerem se staroselska tradicija v intimnem zlitju z evropsko ohranja skoraj nedotaknjena (Sušnik in Chase-Sardi 1995: 297–308).

Adelina Pusineri (1997) se spominja, da je Branislava Sušnik delala brez urnika in počitka. Nепrestano je brala in pisala ter vsako leto napisala najmanj eno knjigo in več člankov. Njene podrobne analize so tudi neizčrpen vir podatkov o staroselskih jezikih in zgodovini tega območja. Z antropološkimi raziskavami ali študijami človeka, kot je definirala antropologijo, je pokazala, da je mogoč tudi drugačen svet. Ukvarjala se je z veliko podrobnostmi iz življenja staroselcev, da bi lahko tako razumeli celotno sliko družbe. Ti zapisi niso pomembni le za spoznavanje drugih, ampak tudi samega sebe. Tako lahko odkrijemo, kaj imamo skupnega z drugimi, v čem smo drugačni in zakaj, kakšne posebnosti označujejo človeka in kaj govorijo o nas. Razmišljanje o drugih kulturah in razumevanje drugačnih vrednot pa lahko spodbudi tudi spoštljivejši in strpnejši odnos do ljudi in človekove individualnosti. O svojem življenju Branislava Sušnik ni rada govorila, razkrila je le tisto, kar je sama želela povedati, o njeni znanstveni poti zdaj pripovedujejo njena dela.

LITERATURA IN VIRI

- Cazeneuve, Jean 1986 *Sociologija obreda*. Ljubljana: Studia Humanitatis. Škuc. Filozofska fakulteta.
- Chase-Sardi, Miguel 1996 'Branislava Susnik y sus obras'. *Suplemento Antropológico, Universita Católica - Revista del Centro de Estudios Antropológicos* 31 (1–2): 443–68.
- Debeljak, Tine 1958 'Srečanje z raziskovalko indijanskih plemen'. *Buenos Aires: Meddobje* 4 (4): 319–24.
- Debeljak, Tine 1975 *Dr. Branislava Sušnik*. Zbornik Svobodna Slovenija.
- Eliade, Mircea 1964 *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*. Princeton: University Press.
- Eremites de Oliveira, Jorge 2007 'Os primeiros passos em direção a uma arqueologia pantaneira: De Max Schmidt e Branka Susnik a outras interpretações sobre os povos indígenas nas terras baixas do Pantanal'. *Revista de Arqueologia* 20: 83–115. Dostopno na: <https://revista.sabnet.org/index.php/sab/article/view/230/411> (pregledano 15. 7. 2021).
- Eriksen, Thomas Hylland 2001 *Small Places, Large Issues*. 2nd Edition. London: Pluto Press.
- Gudynas, Eduardo 2011 'Buen Vivir: Today's Tomorrow'. *Development* 54 (4): 441–47.
- Južnič, Stane 1989 *Politična kultura*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kuret, Niko 1974 'Knjižna poročila in ocene, Branislava Susnik, Chamacocos I, Cambio cultural, 1969'. *Traditiones* 3: 252.
- Lévi-Strauss, Claude 1976 *Structural anthropology*. Volume 2. Chicago: The University of Chicago Press.

- Lukšič-Hacin, Marina 1995 *Ko tujina postane dom*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
- Mislej, Irene 1993 'Branislava Sušnik Una visión socio-antropológica del Paraguay del s. XVIII, XIX, XVI–XVII'. *Etnolog* 3: 705–8.
- Mislej, Irene 1998 'Dr. Branislava Sušnik (1920–1996), Slovenska znanstvenica v tropskem Paragvaju'. *Traditiones* 27: 275–81.
- Peña Gill, Julio Eduardo 1991 'Drugi o nas (Slovinci)–Paragvaj, Branka Sušnik'. *Rodna gruda* 11.
- Peris, Carlos 2014 *Branislava Susnik, La antropologa del Paraguay*. Asunción: El lector.
- Pusineri, Adelina 1997 'Dra. Branka Susnik, Vida y Obra'. Konferenca v Slovenskem etnografskem muzeju.
- Pusineri, Adelina 2015 'Dra. Branislava Susnik, Vida y Obra'. V: *Pensamiento Crítico en el Paraguay*. Guillermo Ortega, ur. Asunción: BASE-IS. Str. 127–58. Dostopno na http://www.baseis.org.py/wp-content/uploads/2016/03/2015Dic_Pensamiento-critico-en-el-Paraguay.pdf, pregledano 15. 7. 2021.
- Rijavec, Maja 2000 'Dr. Branislava Sušnik – Slovenska znanstvenica v Paragvaju'. Diplomatska naloga. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Sullivan, E. Lawrence, ur. 2002 *Native religions and Cultures of Central and South America: Anthropology of the sacred*. New York in London: The Continuum Publishing Company.
- Sušnik, Branislava 1953 'Pogoji za misijone v Paragvaju'. Buenos Aires: Katoliški misijoni.
- Sušnik, Branislava 1959 'Totemizem in šamanizem pri Čamakokih'. V: *Zgodovinski zbornik*. M. Marolt, ur. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija. Str. 198–209.
- Sušnik, Branislava 1969 *Chamacocos 1. Cambio cultural*. Asunción: Museo etnografico Andrés Barbero.
- Sušnik, Branislava 1984–1985 »Los Aborígenes del Paraguay«, VI: *Aproximación a las creencias de los indígenas*. Asunción: Museo Etnografico Andrés Barbero.
- Sušnik, Branislava 1998 *Tendencias psicosociales y verbometales, Guaycuru-Maskoy-Zamuco*. Ensayo Analítico. Asunción: Museo etnografico Andrés Barbero.
- Sušnik, Branislava in Miguel Chase-Sardi 1995 *Los Indios del Paraguay*. Madrid: Editorial Mapfre.
- Škamperle, Igor in Marija Mojca Terčelj 2006 'Uvodna beseda'. *Poligrافي: revija za religijologijo, mitologijo in filozofijo* 11 (43/44): 7–40.
- Šmitek, Zmago 2011 *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
- Terčelj, Marija Mojca in Adelina Pusineri 2007 'Dra. Branislava Sušnik y su contribución a la antropología paraguaya'. Evropski kongres CEISAL. Bruselj.
- Žbontar, Matjaž 2010 Dokumentarni film *Šamanka Branka*. Fatamorgana in RTV Slovenija.

POVZETEK

V svojem prispevku predstavljam slovensko znanstvenico Branislavo Sušnik, ki sta jo oblikovala evropski in ameriški svet, predvsem skozi njene tekste, ki jih je pisala po vrnitvi z večmesečnih raziskav med paragvajskimi staroselci. Za številne znanstvenike je Branislava Sušnik pionirka v raziskovanju življenja staroselcev etničnih skupin v Paragvaju. S svojim delom se je postavila ob bok svetovno priznanim etnologom in antropologom svojega časa. Raziskovala je strukturo mita, sorodstvene sisteme in življenje družine, tabu in totemizem, sistem prepričanj, verovanj in praks. Oblikovala je lastno teoretično pot in utemeljila koncept »adaptivnega dinamizma«, ki poudarja predvsem spreminjanje družbe in stalno prilagajanje. Po njenih ugotovitvah identiteta staroselcev temelji na treh stebrih, ki so govor, jezik in zemlja. Dobro življenje zagotavljajo kolektivna lastnina, sobivanje z naravo, družbena odgovornost in konsenz v skupnosti. Za tisti čas sta bila njen pristop in metodologija raziskovanja zelo sodobna. Kamorkoli je šla, ni bila zgolj opazovalka, ampak je skušala vzpostaviti osebno komunikacijo z ljudmi, se vključiti v njihov način življenja in se z njimi pogovarjati. Vedno pa je z ljudmi najprej vzpostavila odnos zaupanja in spoštovanja, tudi zato so jo staroselci dobro sprejeli. Z razmišljanjem, s pogovori, z delom in življenjem pri domorodnih plemenih v vlažnih subtropskih gozdovih je pokazala, da so to univerzalne možnosti, s katerimi se lahko približaj človeku.

Ključne besede: Branislava Sušnik, evropski in ameriški svet, paragvajski staroselci, »adaptivni dinamizem«, metodologija

ABSTRACT: BRANISLAVA SUŠNIK AMONG PARAGUAYAN INDIGENOUS PEOPLES

The paper deals with Branislava Sušnik, mainly through her texts written after returning from months-long research among Paraguay's indigenous peoples. Many scientists consider Branislava Sušnik a pioneer in the exploration of the life of indigenous ethnic groups in Paraguay. Recognised for her scientific achievements, she ranks alongside world-renowned ethnologists and anthropologists of her day. She explored the structure of myth, kinship systems and family life, taboo and totemism, the system of beliefs, faiths and practices. She developed her own theoretical models and formulated the concept of "adaptive dynamism", which gives particular emphasis to the changing society and constant adaptation. According to her findings, the identity of indigenous people is based on the three pillars of speech, language and land. The conditions for a good life are collective property, coexistence with nature, social responsibility and community consensus. Branislava Sušnik's approach and research methodology were highly advanced for her time. Wherever she travelled, she was not merely an observer, but sought to establish personal communication with people, get involved in their way of life and talk to them. However, she always established a relationship of trust and respect first and was therefore invariably welcomed by the indigenous peoples. Through thinking, talking to, working and living amongst indigenous tribes in subtropical moist forests, she proved that these are universal possibilities for reaching out to humans.

Keywords: Branislava Sušnik, European and American worlds, Paraguayan indigenous peoples, "adaptive dynamism", methodology

RESUMEN: BRANISLAVA SUŠNIK ENTRE LOS INDÍGENAS PARAGUAYOS

En nuestra ponencia presentaremos a la científica eslovena Branislava Sušnik, formada por dos mundos, el europeo y el americano, sobre todo a través de sus textos, que redactaba al regresar de sus expediciones científicas de varios meses de duración entre los pueblos indígenas del Paraguay.

Para muchos científicos, Branislava Sušnik es pionera en la investigación de la vida de los grupos étnicos indígenas del Paraguay. Con su trabajo se situó a la par de los etnólogos y antropólogos mundialmente reconocidos de su tiempo. Investigaba la estructura del mito, los sistemas familiares y la vida de las familias, el tabú y el totemismo, el sistema de convicciones y las creencias y prácticas. Creó su propia vía teórica de investigación y fundó el concepto del «dinamismo de adaptación», que destaca el cambio en la sociedad y una permanente adaptación. Según sus constataciones, la identidad de los indígenas reposa sobre tres pilares: el habla, la lengua y la tierra. La propiedad colectiva, la convivencia con la naturaleza, la responsabilidad social y el consenso en la sociedad aseguran una buena vida. Para aquellos tiempos su enfoque y su metodología de investigación eran muy modernos. Adondequiera que iba, nunca era una mera observadora, sino que siempre trataba de entablar una comunicación personal con la gente, integrarse en la vida de la comunidad y hablar con la gente. Siempre creaba una relación de confianza y de respeto y, por esta razón, los indígenas la recibían muy bien. Reflexionando, conversando, trabajando y viviendo entre las tribus indígenas en los húmedos bosques subtropicales, demostró que estas son unas posibilidades universales con las que uno puede aproximarse a la gente.

Palabras clave: Branislava Sušnik, mundos europeo y americano, indígenas paraguayos, «dinamismo de adaptación», metodología

O AVTORICI

Mag. Aleksandra Saksida je zaposlena na RTV Slovenija kot urednica oddaj v Dnevnoinformativnem programu TV Slovenija. Na ISH, Institutum studiorum humanitatis, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani je leta 2012 končala študij socialne antropologije. Magistrirala je z nalogo: *Antropologija Branislave Sušnik, Metoda dela in psihosocialne raziskave južnoameriških staroselcev*. Zdaj nadaljuje raziskovanje življenja in dela antropologinje Branislave Sušnik. Elektronski naslov: ppakiz@siol.net